

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ЗАСАДАХ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF A STRUCTURAL MODEL FOR THE FORMATION OF A PEDAGOGICAL CULTURE BASED ON THE PRINCIPLES OF ACMEOLOGICAL APPROACH IN THE TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS

У статті обґрунтовано потребу використання педагогічного моделювання, яке позитивно впливатиме на формування педагогічної культури майбутніх соціальних працівників. Запропоновано авторське бачення структурної моделі, у якій чільне місце відведено акмеологічному підходу. Розглянуто підходи до наукової дефініції «структурна модель». Модель розглядаємо як самостійний об'єкт, що відповідає досліджуваному процесу, здатний заміщати його та виступати опосередкованою ланкою в пізнанні. Модель надає практичну інформацію, яка дозволяє ефективно формувати педагогічну культуру в майбутніх соціальних працівників на засадах акмеологічного підходу. Структурна модель є «дзеркальним відображенням» професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Встановлено, що в основі структурної моделі має бути професіограма, що передбачає «еталонну модель» соціального працівника. Проаналізовано психолого-педагогічні ідеї, що покладені в основу авторської структурної моделі. У структурній моделі представлено три блоки (цільово-концептуальний, процесуально-організаційний оцінювально-результативний), які охоплюють мету, завдання, навчальні дисципліни, акмеологічний підхід, принципи, організаційно-педагогічні умови, методи, форми, прийоми побудови освітнього процесу, а також компоненти, критерії сформованості педагогічної культури, рівні та результат. Головна увага зосереджена на характеристиці основних принципів (гуманізм, співробітництво, культуровідповідність, суб'єктивність), які покладено в основу структурної моделі.

З'ясовано, що в методологічному контексті впровадження структурної моделі формування педагогічної культури на засадах акмеологічного підходу у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників дасть позитивні результати. Так, очікуємо покращення стану сформованості компонентів педагогічної культури (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аксіологічний, конативно-діяльнісний, рефлексивно-особистісний).

Ключові слова: структурна модель, педагогічна культура, акмеологічний підхід, принципи, майбутні соціальні працівники.

The article substantiates the need for pedagogical modeling, which will have a positive impact on the formation of the pedagogical culture of future social workers. The author's vision of a structural model is proposed, in which the emphasis is placed on the acmeological approach. Approaches to the scientific definition of "structural model" are considered. The model is considered as an independent object, which is in accordance with the investigated process, capable of replacing it and acting as an indirect link in the cognition. The model provides practical information that allows to effectively implement the formation of pedagogical culture in future social workers on the basis of the acmeological approach. The structural model serves as a "mirror image" of the professional training of future social workers in HEI.

It has been established that the structural model should be based on a professional diagram, which involves a "reference model" of a social worker. The psychological and pedagogical ideas, which are the basis of author's structural model, are analyzed. In the structural model, there are three blocks (target-conceptual, procedural-organizational and evaluation-productive), which include the purpose, tasks, educational disciplines, acmeological approach, principles, organizational and pedagogical conditions, methods, forms, methods of constructing the educational process, as well as components, criteria for the formation of a pedagogical culture, levels and result. The main focus is on the characterization of the basic principles (humanism, cooperation, cultural conformity, subjectivity), which are the basis of the structural model.

It is revealed that in the methodological context of the introduction of a structural model of formation of a pedagogical culture on the basis of the acmeological approach in the professional training of future social workers will give positive results. So, we expect an increase in the state of the formation of components of pedagogical culture (motivational-valuable, cognitive-axiological, conative-active, reflexive-personal).

Key words: structural model, pedagogical culture, acmeological approach, principles, future social workers.

УДК 378:37.091.12:36–051

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-13>

Келемен А.В.,

директор

Карпатського інституту підприємництва Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Період навчання в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) є одним із найвідповідальніших у процесі становлення особистості майбутнього фахівця, який працюватиме в соціальній сфері. Це час, коли формуються основні ціннісні настанови й життєва позиція, закладається ставлення до навколишньої дійсності та до своєї майбутньої професії. Тому необхідно, щоб у цей період освіта за своїм змістом стала фун-

даментом для подальшого вдосконалення цінностей і норм культури, була акцентована на формування високого рівня педагогічної культури. Саме майбутній соціальний працівник має володіти належним рівнем педагогічної культури, що допоможе йому якісно виконувати свої професійні обов'язки. Беручи до уваги те, що нині суттєво зросли вимоги до майбутніх фахівців, які надаватимуть соціальні послуги, необхідно внести суттєві зміни в їхню професійну

підготовку. У нашому баченні ці зміни мають стосуватися запровадження педагогічних інновацій, які пов'язані з використанням у професійній підготовці педагогічного моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та практичні питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників вивчалися І. Зверєвою, І. Козубовською, Л. Міщик та ін. Психолого-педагогічні шляхи вдосконалення професіоналізму майбутніх соціальних працівників досліджували Н. Волкова, В. Корнєщук, С. Тополянський, Ю. Швалб та ін. З'ясовано, що в публікаціях О. Онаць, С. Чорної та П. Щербаня висвітлено зміст і структуру педагогічної культури. Ідеї педагогічного моделювання розробляються закордонними педагогами і психологами гуманістичного спрямування (Р. Берні, Н. Боуерс, Б. Кларк, Р. Соур, Д. Хопкінс, П. Холлі й ін.). З'ясовано, що потенціал педагогічного моделювання під час професійної підготовки майбутніх соціальних працівників вивчали І. Мельничук, С. Калаур, В. Поліщук, Г. Слозанська. Зокрема, погоджуємося з думкою Г. Слозанської [6] стосовно того, що нині підвищеної уваги потребують розроблення та впровадження дієвих моделей соціальної роботи і механізмів надання соціальних послуг у систему підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Підтримуємо позицію науковців [3] у тому, що лише той фахівець, який озброєний прогресивною системою, сформований як творча, соціально активна особистість, яка вміє нестандартно та творчо мислити, професійно діяти, створювати нові суспільні цінності. У нашому баченні панівну роль у формуванні особистості майбутнього соціального працівника відіграють системоутворюючі якості: мотиваційно-ціннісне ставлення до майбутньої професії, професійне мислення, готовність до професійної діяльності та педагогічна культура. Зазначимо, що в контексті вдосконалення процесу формування педагогічної культури фахівців непедагогічних спеціальностей назріла потреба розроблення моделі, яка була б дієвою під час формування педагогічної культури майбутніх соціальних працівників. Однак ці питання не були предметом ґрунтовних наукових досліджень. Саме тому ми проводимо наукові розвідки стосовно вивчення потенціалу педагогічного моделювання й розроблення та впровадження структурної моделі у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників.

Мета статті – дослідити потенціал педагогічного моделювання і проаналізувати зміст структурної моделі та шляхи її впровадження для вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у контексті формування в них педагогічної культури на засадах акмеологічного підходу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз теоретико-методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери переконує, що

всі вони так чи інакше пов'язані з формуванням професіоналізму, сприяють удосконаленню його майстерності. У контексті цього потребує уваги процес формування педагогічної культури на засадах акмеологічного підходу шляхом використання педагогічного моделювання та впровадження у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників структурної моделі.

Як доводять науковці, для дослідження об'єктів пізнання, побудови і вивчення моделей предметів і явищ, що реально існують, а також конструювання об'єктів (для визначення й уточнення їхніх характеристик, раціоналізації, способів побудови) ефективно використання процесу моделювання. Уважаємо, що педагогічне моделювання є шляхом пізнання педагогічних явища лише тоді, коли воно здійснюється на основі вже сформованої теорії досліджуваного процесу, що вказує гранично допустимі під час побудови моделі спрощення. Тобто на ідеї використання педагогічного моделювання базується будь-який метод наукового дослідження як теоретичний, так і експериментальний.

Сьогодні у професійній педагогіці розробляється модель ідеального фахівця і його професійної підготовки у ЗВО. Ця модель має включати такі істотні ознаки та якості, як здатність одночасно навчати і виховувати, формування ґрунтовної теоретичної освіти, високий ступінь усвідомлення цінностей професійної діяльності, відповідальність за результати своєї роботи. У педагогічному розумінні наукову дефініцію «модель» ми розглядаємо як конкретну систему елементів, яка відтворює певні сторони, зв'язки, функції предмета дослідження (у нашому випадку це формування педагогічної культури в майбутніх соціальних працівників – А. К.). У нашому дослідженні визначаємо, що модель – це самостійний об'єкт, що відповідає досліджуваному процесу, здатний заміщати останній, виступати опосередкованою ланкою в пізнанні та надає під час дослідження конкретну практичну інформацію, яка дозволяє нам ефективно здійснювати корекцію всієї професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у контексті формування в них педагогічної культури на засадах акмеологічного підходу.

У педагогічній науці виділяють безліч різноманітних моделей. В основі класифікації лежать такі ознаки, як: вид (змістовні та формальні моделі); спосіб реалізації моделі (образні, знакові (графічні) і змішані моделі); облік (статистичні, динамічні та детерміновані); характеристика об'єкта моделювання (модель зовнішнього вигляду, модель структури і модель функціонування або процесу). Створена нами модель формування педагогічної культури в майбутніх соціальних працівників є структурною, в основі якої лежать сутнісні зв'язки й відносини між її найважливішими компонентами. Підкреслимо, що структурна модель, у нашому розумінні, є певним «дзеркальним відображенням» професійної

підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО. Саме структурна модель дозволяє нам провести абстрагування її змісту та подальше зіставлення й порівняння з об'єктом-оригіналом. Уважаємо, що розроблення та впровадження структурної моделі дозволить нам «відсікти» усе другорядне та випадкове, а залишити лише вагомні чинники, які суттєво впливають на процес удосконалення педагогічної культури майбутніх соціальних працівників під час їхньої фахової підготовки. Наступна причина, через яку ми скористалися методом педагогічного моделювання, – це передбачувальна функція моделі, яка дозволяє отримувати нову інформацію про процес формування педагогічної культури.

Зупинимось на загальній характеристиці методологічних аспектів побудови структурної моделі. Так, у монографії «Теоретико-методологічні засади формування змісту педагогічної освіти» [4] представлено загальний варіант побудови структурованої моделі. Зокрема, ураховано позицію науковців про необхідність складання кваліфікаційної характеристики фахівця-майстра як свідомого суб'єкта професійної діяльності й активного діяча суспільного розвитку, а також думка про те, що цей факт стримує складання ідеальної моделі майбутнього фахівця, що відповідає вимогам сучасного суспільства [4, с. 29–34].

У методологічній площині враховані поради В. Сластеніна [5] стосовно того, що основними структурними компонентами моделі має бути мета, принципи, професійна компетентність (знання, уміння, навички), якості особистості. Отже, у методологічному контексті ми прагнули, щоби структурна модель включала в себе опис соціальної та професійної спрямованості особистості в контексті головних засад акмеологічного підходу та творчої природи професійної діяльності, загальні аспекти професійної підготовки студентів у ЗВО (мета, принципи, методи, форми, етапи), структурну характеристику педагогічної культури (компоненти, критерії, рівні, результат).

Під час педагогічного моделювання ми спиралися на такі рекомендації:

- в основі має бути професіограма, що передбачає «еталонну модель» соціального працівника;
- необхідність подолати розрив між соціальним працівником-людиною, громадянином і його професійними знаннями, уміннями і навичками (ідеться про те, щоб інтегрувати особистісну позицію майбутнього соціального працівника і його професійні знання і вміння);
- скерування на вдосконалення індивідуально-особистісного рівня професіоналізму майбутнього фахівця через удосконалення педагогічної культури.

Тобто у практичному контексті в основу структурної моделі покладено професіограму. У баченні Л. Спіріна [7] саме професіограма розглядається як ідеальна абстрактна модель особистості фахівця, що узагальнює найважливіші якості, необхідні для

здійснення професійної діяльності в сучасних умовах. Професіограма має включати спрямованість особистості, його професійні потреби, мотиви, основні види діяльності, властивості особистості, що виражають громадянську і професійну спрямованість; інтелектуальні, моральні, вольові, емоційні риси характеру; професійні вміння та навички. Таку позицію обстоює С. Калаур [2], яка доводить, що професіограма являє собою сукупність вимог, що пред'являються до професіоналізму майбутнього соціального працівника. Зокрема, обумовлюючи орієнтири професіограми, під час побудови структурної моделі, ми спираємося на системний аналіз концептуальних підходів і цільових програм професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: систему панівних мотивів і потреб; професійні знання, уміння і здібності; найважливіші особистісно-професійні якості та властивості особистості; готовність до професійної діяльності. На основі запропонованого зазначимо, що авторська модель має охоплювати конкретні вимоги до особистості соціального працівника; психолого-педагогічну, спеціальну і методичну підготовку у ЗВО.

В основу нашої авторської структурної моделі закладено дві *головні ідеї*:

- робота на випередження, яка передбачає включення соціального працівника в розв'язання більш складних завдань, які необхідні для якісного виконання професійних завдань;
- спрямування моделі на суттєве математично достовірне підвищення рівня педагогічної культури соціального працівника.

Структурна модель формування педагогічної культури майбутніх соціальних працівників являє собою конкретну сукупність найважливіших складників – структурних блоків. Виокремлено три блоки:

- 1) цільово-концептуальний (мета, завдання, навчальні дисципліни, акмеологічний підхід, принципи);
- 2) процесуально-організаційний (організаційно-педагогічні умови, методи, форми, прийоми);
- 3) оцінювально-результативний (компоненти і критерії сформованості педагогічної культури, рівні, результат).

Наголосимо на тому, що акмеологічний підхід визнано профілюючим для формування педагогічної культури майбутніх соціальних працівників. Цей факт зумовлений тим, що акмеологічний підхід максимально забезпечує оволодіння способами пізнання навколишньої дійсності, професії та самого себе для самореалізації у професійній діяльності. Цей підхід покладено в основу розроблення навчальних дисциплін «Основи самопізнання і саморозвитку особистості», «Тренінг самопізнання», «Основи акмеології», «Менеджмент у соціальній роботі», «Соціальне проєктування», «Управління проєктами», які максимально сприяють формуванню педагогічної культури майбут-

ніх соціальних працівників, що здобувають освіту на базі Карпатського інституту підприємництва Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

У нашому баченні формування педагогічної культури майбутніх соціальних працівників перебуває під егідою принципів гуманізму, співробітництва, культуровідповідності, суб'єктності. Саме ці принципи становлять інваріантну частину цільово-концептуального блока нашої моделі. Розглянемо їхні практичні механізми ґрунтовніше.

Отже, практичне впровадження принципу гуманізму передбачає ставлення до студентів як до головної цінності, повагу до їхніх думок, створення умов, за яких особистість відчуває себе захищеною, потрібною, значущою. Принцип співробітництва передбачає об'єднання цілей викладачів і студентів, організацію спільної діяльності зі «сходження до високого результату педагогічної культури», взаєморозуміння і взаємодопомогу під час організації освітнього процесу. Принцип культуровідповідності орієнтує всю професійну підготовку на ставлення до студента як до суб'єкта, здатного до самоактуалізації й саморозвитку; до викладача як посереднику між студентом і культурою, що здатний увести студента у світ культури; до формування педагогічної культури як культурного процесу; до ЗВО як до цілісного культурно-освітнього простору, де відтворюються культурні норми, здійснюються «творіння педагогічної культури» і формування майбутнього соціального працівника людини культури. Принцип суб'єктності передбачає сприяння викладача у формуванні у студентів здатності бути суб'єктом власної діяльності і свого життя.

Отже, розроблена нами структурна модель формування педагогічної культури, яка створена на основі акмеологічного підходу, базується на принципах культуровідповідності, суб'єктності, гуманізму, співробітництва, інтегрує конкретну організаційну структуру (мета, етапи, навчальні дисципліни, організаційно-педагогічні умови, методи, форми, компоненти і критерії сформованості педагогічної культури, рівні), сприяє цілісності досліджуваного процесу, забезпечує позитивну динаміку у процесі формування педагогічної культури майбутнім соціальним працівникам ще під час навчання у ЗВО (результат). Ми очікуємо від упровадження розробленої структурної моделі суттєвого підвищення рівня сформованості всіх компонентів педагогічної культури (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аксіологічний, конативно-діяльнісний, рефлексивно-особистісний).

У підсумку зазначимо, що ми підтримуємо позицію В. Андреева в тому, що у XXI ст. майбутні фахівці повинні будуть вирішувати ще більш складні професійно-педагогічні проблеми, які потребуватимуть інтеграції знань, практичних умінь. Тому ще під час навчання у ЗВО студент має

навчитися «безперервно оволодівати прогресивними технологіями навчання і виховання, новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду та мати високу педагогічну культуру» [1, с. 90]. У нашому баченні саме педагогічне моделювання, розроблення та впровадження структурної моделі націлені на практичну допомогу майбутнім соціальним працівникам щодо формування в них високого рівня педагогічної культури ще під час навчання.

Висновки. З метою формування належного рівня педагогічної культури в майбутніх соціальних працівників доцільно використовувати педагогічне моделювання. Із практичного погляду пропонуємо впровадити структурну модель формування педагогічної культури на засадах акмеологічного підходу. У структурній моделі представлено три блоки (цільово-концептуальний, процесуально-організаційний, оцінювально-результативний), які охоплюють мету, завдання, навчальні дисципліни, акмеологічний підхід, принципи, організаційно-педагогічні умови, методи, форми, прийоми побудови освітнього процесу, а також компоненти, критерії сформованості педагогічної культури, рівні та результат.

У подальших напрацюваннях плануємо висвітлити організаційно-педагогічні умови, які покладено в основу дієвості структурної моделі, та представити практичні механізми їх упровадження у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників для формування в них високого рівня педагогічної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андреев В. Модели творчески саморазвивающейся личности XXI в. Москва : Просвещение, 2001. 255 с.
2. Калаур С. Контент-аналіз професіограми фахівця соціальної сфери, компетентного у розв'язанні професійних конфліктів. *Social Work and Education*. 2018. Vol. 5. № 1. Р. 18–28.
3. Караханова Г. Теоретико-методологические основы исследования нравственной культуры учителя. Москва, 2005. 143 с.
4. Мищенко А., Мищенко Л., Шиянов Е. Теоретико-методологические основы формирования содержания педагогического образования. Москва, 1991. 291 с.
5. Слостенин В. Профессионально-педагогическая культура в системе университетского педагогического образования. *Профессионально-педагогическая культура: сущность, структура, формирование* : материалы Международной научной конференции. Москва : МОСУ, 1996. С. 7–14.
6. Слостанська Г. Компетентнісна модель фахівця із соціальної роботи в громаді. *Освіта Сумщини* : інформаційний науково-методичний журнал. Суми : КЗ СОІППО, 2018. № 3 (39). С. 16–19.
7. Спирин Л. Педагогика решения учебно-воспитательных задач : учебное пособие. Кострома : КГПУ им. Н.А. Некрасова, 1994. 107 с.